

EBBE KLØVEDAL REICH MELLEM HØRUP OG GRUNDTVIG

Af Karsten Thorborg

Foredrag på Lønne Højskole, trykt i Bornholms Højskoles årsskrift 1994

“Hørupklubben”

I en af Meyerheims udsendelser i TV-2 dette forår blev Kim Larsen udsat for et overraskende møde: Ebbe Kløvedal Reich kom smilende ind i studiet. Hvorfor? Jo, de have begge som unge været inspireret af journalisten og politikerens Viggo Hørup. Og den inspiration holdt stadig, viste det sig. “Hvad er det ved Hørup, du kan bruge?” spurgte Ebbe Reich. “Jo, han var radikal i ordets oprindelige betydning - uden at være socialist”, svarede Kim Larsen. Det syntes Ebbe Reich var en god begrundelse.

Jeg spidsede ører, for også jeg var i 60erne fascineret af Hørup som person og politiker. Som ung historiestuderende gennemgik jeg i 1964 hans private arkiv. Det blev først til en artikel om “Den unge Viggo Hørup” i 1966 og siden til et stipendium, hvor jeg foruden nogle artikler om ham udgav en større bog, “Hørup i breve og digte”. Det var i 1981. Så jeg har i mange år levet med og lært af Hørup og hans kreds.

Det var også Hørup, der bragte mig ind i højskolen. Poul Erik Søb inviterede mig nemlig i sommeren 1982 til Uldum Højskole som gæstelærer i en studiekreds netop om Hørup. Det endte med at både Bente og jeg blev højskolelærere i Uldum, og så blev hørupstudiet i øvrigt lagt på hylden. Nu var det Grundtvig og den grundtvigske tradition, det gjaldt om at tilegne sig. Men her i sommeren 1994 fik vi igen en invitation fra Søb. Denne gang til Lønne Højskole, hvor vi skulle deltage i et højskoleophold om Ebbe Kløvedal Reich, og hvor jeg skulle fortælle om hans sidste bog, “Morgendagens mand”, der netop har Hørup og hans tid som emne.

For mig var det en kærkommen lejlighed til at tage Hørup op igen og til at prøve at sammentænke de stærke inspirationer, jeg har modtaget først fra ham og siden fra Grundtvig.

Hørup blev født ved Frederiksværk i 1841, og han nåede lige at blive minister i den første venstregering efter systemskiftet, inden han døde i 1902. Ungdommens eksistentielle læsning af bl.a. Kierkegaard og Shakespeare havde givet ham en personlig og kulturel overlegenhed, som han som nybagt cand. jur. politisk udnyttede til at vinde bondepartiet venstre indgang i hovedstaden. Sammen med Edvard Brandes stiftede han i 1884 dagbladet “Politiken”, som under den efterfølgende forfatningskamp blev det liberale Københavns kamporgan. Han blev stamfader til det radikale venstre, og sammen med Georg Brandes har han været en stadig kilde til inspiration for de kulturradikale holdninger i vort århundrede. Og så er han den eneste danske partipolitiker fra forrige århundrede, som jævnligt citeres i nutidens politiske debat.

En af dem, der bestandig har for holdt sig til ham er Ebbe Kløvedal Reich.

Ebbe Reich og de radikale

Ebbe Reich er vokset op i et borgerligt radikalt hjem. Efter at have aftjent sin værnepligt som sergent i flyvevåbnet begyndte han 1961 at læse historie på Københavns Universitet. Men verden var ved at åbne sig, og Ebbe Reich var en af dem, der havde fornemmelse for det. Han valgte at studere noget så specielt som Østasien som særligt om råde. Og han var derfor en af de forholdsvis få, som kendte til forholdene derude, da vietnamkrigen kom på forsiderne. Han blev radioens

vietnamkommentator. Selv husker jeg ham, min lidt ældre medstuderende, for en fejende flot og klar tale ved et møde mod USAs krig i Vietnam. Det var midt i 60'erne. Han havde på det tidspunkt startet en kometagtig karriere i det radikale venstre. Han var således allerede medlem af partiets hovedbestyrelse og redaktør af Politisk Revy.

Men i 1967 skred jorden fuldstændig væk under ham. Han oplevede, at politikerne satte venskabet med USA højere end den sandhed om krigens gru, som blev nærværende for ham under russelltribunalet. Og hertil kom de radikales højresving med valget af Hilmar Baunsgaard. Det var i de politisk hede dage, hvor de seks senere VS'ere brød ud af SFs folketingsgruppe og sammen med de radikale væltede landets første rene arbejderregering på spørgsmålet om den indefrosne dyrtidsportion.

Ebbe Reich tog konsekvensen af sin skuffelse og brød med partiet. Kort efter finder vi ham som lærer på Askov Højskole. Her udgav han en antologi af Hørups artikler med et aktuelt og bidsk forord: "Viggo Hørup. Retning til venstre", 1968. Ejvind Larsen fortalte for nyligt i Lønne om en hed natlig diskussion, de dengang havde haft på Askov, hvor Ebbe Reich forsvarede Hørup som den, der havde vidst at sætte skel og grænse, mens Ejvind Larsen talte Grundtvigs sag som den sande grænseløse revolutionære.

Ebbe Kløvedal Reich og ungdomsoprøret

Så kom ungdomsoprøret. Ebbe Reich blev med inspiration fra Tolkien til Ebbe Kløvedal Reich. Sammen med ligesindede startede han kollektivet Maos Lyst og røg hash på undervisningsministeriets trappe. Den før så trimmede agitator var blevet en langhåret kulturrevolutionær ungdomsoprører. I 1970 udkom "Eventyret om Alexander 666", hvor han til sine hidtidige venstredrejede kampfællers frustration fordybede sig i det okkulte. Jeg husker min egen forbavselse over, at han i en bytingsudsendelse i fjernsynet var advokat for astrologien. Jeg troede ikke på, at han kunne mene det for alvor.

Under en sammenkomst hos forfatteren Hans Jørgen Nielsen i Valby med Ebbe Reich og Ejvind Larsen var de tre ungdomsoprørere enige om, at de burde skrive en bog om Grundtvig. Ebbe Reich kom først med "Frederik. En folkebog om N.F.S. Grundtvigs tid og liv" i 1972. Ejvind Larsens "Grundtvig - og noget om Marx" kom først et par år senere, selv om det var ham, der med sin grundtvigske familiebaggrund, først havde talt Grundtvigs sag overfor radikaleren Reich. - Som Hal Koch under besættelsen havde skrevet Grundtvig ind i København, talte og skrev de ham nu ind i ungdomsoprøret. Søe har bevidnet, at det herefter igen var muligt at tale om Grundtvig rundt om på højskolerne.

I sin bog tog Ebbe Reich fat om nælden ved at tage udgangspunkt i et kendt hørupcitater fra 1895:

"Grundtvig vil altid blive regnet mellem de små politiske profeter, fordi det han skabte var uden skel og grænse."

Men denne gang tog han Grundtvigs parti. Han ville vise, at Grundtvig trods uklare politiske begreber var en kæmpe og en sand revolutionær - netop fordi hans vision var grænseløs.

Grundtvigs påskegudstjeneste i Vartov 1867

Et kernepunkt i Ebbe Kløvedal Reichs grundtvigopfattelse er hans fortolkning af Grundtvigs mærkelige løftelse ved påskegudstjenesten i Vartov 1867. Der findes tre øjenvidneskildringer, og de er alle trykt i bogen: "Erindringer af Grundtvig og erindringer om Grundtvig." Den unge student Fr. Barfod skrev et betaget brev til sin forlovede umiddelbart efter begivenheden. Derimod er Fr. Hammerichs erindringer fra 1870 præget af, at han som præst havde taget del i gudstjenesten og derved havde pådraget sig et ubehageligt medansvar. Endelig har en anden grundtvigsk præst, Peter

Rørdam, givet en mere kritisk realistisk vurdering af Grundtvigs psykiske tilstand i dagene omkring påsken. Der er for mig ingen tvivl om, at uanset hvad man i øvrigt kan sige om Grundtvigs tilstand ved den lejlighed, så var han manisk løftet.

Samtidens og den senere grundtvigforsknings opfattelse af denne og tidligere lignende begivenheder i Grundtvigs liv har da også været samstemmende: De var udslag af momentan sindssyge. Men for Ebbe Reich er det netop et kernepunkt at afvise en sådan sygdomsreduktionisme. Han mener, at Grundtvig oplevede livet med en styrke, som vi danskere normalt ikke har mod til at se i øjnene, og som vi derfor skærmer os imod og bortforklarer.

“Jeg tror at det, som Grundtvig og troens fjender kalder “sindssyge”, var de afgørende øjeblikke i kampen, og jeg tror, at de rummer et budskab til os om en indre revolution, om en erfaring, som vi kan bruge til at føre hans værk videre: Kampen mod skellene og grænserne”. (s.10).

Det var i 1972. Siden er han flere gange vendt tilbage til vurderingen af Grundtvigs tilstand under hin gudstjeneste i Vartov. Bl.a. i artiklen “Grundtvig og folkestyret” fra 1984:

“Enten var det et vækkelsesunder. - Eller også var det en magtfuld, kulturrevolutionær og antipsykiatrisk aktion. Eller også var det et tragisk sammenbrud i en gammel og overanstrengt bevidsthed, som det allerede var slået klik for flere gang før. - Der er sådan set frit valg. Men det skal ingen hemmelighed være, at jeg synes, det er et usselt valg at vælge det tredje”.

Ebbe Kløvedal Reich mellem Grundtvig og Hørup

Hørup var selvfølgelig ikke i Vartov den påske. Han var en indædt modstander af grundtvigianerne, som han ved en senere lejlighed karakteriserede som “nationalliberalismens spildevand”. Men havde han været der, ville han uden tvivl have opfattet Grundtvigs profetiske, religiøst-nationale optræden som et udslag af akut fantasteri. - Det fantasteri, som han mente havde ført os ud i krigen 1864, og som lå bag de danske forhandlers kompromisløshed på Londonkonferencen samme år.

Det ser altså ud til, at Ebbe Reich i 1972 har distanceret sig markant fra Hørups rationalisme og har taget parti for Grundtvig - oven i købet i dennes mest ekstatiske øjeblikke.

Men da jeg i 1981 udgav “Hørup i breve og digte”, skrev han i sin anmeldelse, at kendskabet til Hørups private breve havde revideret hans opfattelse af hans menneskelige format:

“Hørup ragede nøjagtig lige så højt op over partipolitik som Grundtvig gjorde. Selv om han gjorde det på en mere koncis og utvetydig måde Det han opdrog det danske folk til, var det parlamentariske demokrati, og han påviste ikke mindst, at et demokratis styrke og meningsfuldhed står og falder med, at der er en klar forskel på regering og opposition og en væsentlig debat imellem dem.” (Pol. 1/7 81).

Der er altså behov for at bestemme henholdsvis Hørups og Grundtvigs plads i Ebbe Kløvedal Reichs univers.

Begge har de fascineret ham, men umiddelbart skulle man synes, at de måtte være to uforenelige størrelser. Det er imidlertid netop det fine ved det. Det kan være en kilde til nytænkning, når sådanne uforligelige inspirationer ramler sammen og fordrer nye synteser. Tænk blot på, hvad der kom ud af Grundtvigs ensomme kamp for at forene sin fascination af de hedenske myter med sin kristentro. Af den livsanskuelseskamp udsprang både hans folkelighedsbegreb og højskoletanken.

I sin nye bog “Morgendagens mand” har Ebbe Reich givet sit foreløbigt sidste bud på, hvordan man kan sammentænke de tilværelsesdimensioner, som henholdsvis Hørup og Grundtvig står for.

Præsentation af “Morgendagens mand”

“Morgendagens mand” er en bog om de samfundsmæssige og ideologiske brydninger i årene omkring 1880. Eller som Ebbe Reich selv udtrykker det i bogen:

“Min sag er at fortælle, hvordan det gik til, da vi mistede demokratiet. Så vi måske kan undgå det denne gang.” (s.375).

I mangt og meget er det imidlertid et tidsbillede i sin egen ret, Ebbe Reich har villet give. Og det har moret ham! Han er dybt indlevet i tiden med dens mange hoved- og bipersoner. I den retning er den som en russisk roman. - Svær at holde rede på.

Bogens identifikationsfigurer er hverdagsparret student Bernhard Plonke og gangpige på Frederiks Hospital, Eva Larsen. Han er søn af en meget borgerlig grundtvigiansk præst, hun et arbejderbarn. Bernhards dagbogsnotater, som indskydes bogen igennem, udgør i sig selv en hel lille udviklingsroman. I den tager han løbende stilling til tidens spørgsmål og gurer: Kierkegaard, Brandes, Grundtvig, Darwin, socialismen, kvindebevægelsen, den moderne lægevidenskab mv.

Bogens tone og rummelighed slås an fra begyndelsen:

“Rig, fattig, konge, bums, skønjomfru, luder, general og desertør levede helt tæt sammen på den snævre plads. Når man stod i et fornemt kvarter, var der aldrig mere end fem minutters rask gang til et usselt fattigkvarter. Og omvendt, selvfølgelig. Det krævede et helt særligt åbent, civiliseret sind hos både høj og lav dag efter dag at omgås klasseforskellene humant og humoristisk. Som en del af naturens orden.” (s.16).

Det er f.eks. det, Eva praktiserer, da hun forlader et socialismøde: *“I forbifarten nikkede hun til betjent Holm, der i dagens anledning var klædt ud som glarmestersvend.”* (s.202).

Som den gode forfatter Ebbe Kløvedal Reich er, omfatter han sine personer med en form for sympati. De hører alle med til det Danmark, han vil have os til at forstå og i al sin mangfoldighed holde af og værne om.

Se f.eks. den store modstander Estrup:

“Ligegyldigt hvor korrekt manden klædte sig, havde man en fornemmelse af, at han lige var kommet ind fra en runde på godset. Med jord under de kæmpestore skosåler og det tynde hoved fuldt af praktiske problemer.” (s.50).

Beskrivelsen er tydeligt inspireret af Jerndorffs portræt af ham på Frederiksborg Slot. Estrups reaktion på Jens Rasmussens attentatforsøg giver manden - og Ebbe Reichs fascination af ham: *“Den frakke var helt ny! udbrød Estrup”*. Ebbe Reich har selv fortalt, at en af overraskelserne ved arbejdet med bogen var, at han efterhånden kom til at få sympati for Estrup. - Men nogen gevinst for samfundsdebatten var han ikke.

Tidsrammen i romanen: 1878-85

1878 var et mistrøstigt år for alt, hvad der hed politisk opposition i Danmark. Venstre var splittet i tre fraktioner, som bekæmpede hinanden indbyrdes. Socialdemokratiet havde mistet sine ledere ved Pios og Geleffs flugt til Amerika. Georg Brandes var gået i eksil i Berlin.

Omvendt havde Estrup med sit første - milde - provisorium vist demokratiets afmagt og havde siden forstået at spille venstrefraktionerne ud mod hinanden.

1885 var så det år, hvor Estrup gjorde alvor af truslen om at sætte folketingsflertallet udenfor indflydelse. Den egentlige provisorietid fra 1885-94 begyndte. Venstre var delt mellem "danskere" og "europæere", og også kulturlivet var splittet. Oppositionen var rådvild. .1

Begivenhedsforløbet slutter med det tåbelige attentatforsøg mod Estrup.

Management versus demokrati. Hvem bliver "Morgendagens mand"?

Men Ebbe Kløvedal Reich fortæller sig ikke i sit stof. Han har sine sigtelinier: To af de væsentligste handler om modsætningen mellem demokrati og management og om Danmarks stilling i Europa, særlig i forhold til Tyskland.

Magthavernes rådgiver og bogens onde ånd er en opdigtet person, Sofus Martens. Men djævelen har mange navne, og det har Sofus Martens også. Han er som hentet ud af Selma Lagerlöfs roman, "Gösta Berlings Saga". Han går med ulvepels, køber sjæle, frister og truer, og så er han en verdensmand: "djævelen er en gentleman", som det hedder i bogen.

Som leder af managementfirmaet, Bureau Hüber, sælger han viden og råd til de højstbydende i hele Europa. Han personificerer den rene markedsstyrede rationalitet, og politik handler for ham om at nå sine mål gennem manipulation og hemmelige underhandlinger.

Det er selvfølgelig ham, der står bag socialistførernes flugt til Amerika og bag Bergs brud med Hørup og Edv. Brandes ved årsskiftet 1883/84. For blot at nævne et par eksempler på hans fordækte virksomhed.

Hans klare modsætning i bogen er Hørup. For ham handler politik om at få vælgerne til at tage partipolitisk stilling til væsentlige samfundsspørgsmål. Han søger derfor egnede brudflader, som vælgerne kan dele sig efter. En ordentlig modstander som f.eks. Estrup er for ham lige så værdifuld som en god kampfælle. Ebbe Reich har i sin bog "Svaneøglen" formuleret det sådan: "*Med jo større omhu, man vælger sine fjender, desto mere politisk bevidst er man.*"

For Ebbe Reich stod kampen den gang som nu mellem disse to måder at agere politisk på. Hvem af de to er "Morgendagens mand", Hørup eller Sofus Martens?

Det lykkelige Arkadien

Forskellen mellem dem forklares i bogen ved deres vidt forskellige opvækst. Mens Martens har været en overbegavet dreng, der har bluffet sig igennem skoletiden, har Hørup oplevet perioder af ægte fællesskab i sin drengetid. Hans lykkelige Arkadien var dengang slotsparken ved Fredensborg, hvor han i sommerferien var sammen med sine fætre og kusiner. - Sådan som en af dem, Holger Drachmann, har beskrevet det i bogen "En Overcomplet".

Det var her Hørup iflg. Reich først havde hentet sin erfaring om det ligeværdige fællesskab, det som er vækstlaget i al menneskelig udveksling og en kilde til selvstændighed.

Og her er det på tide at vende tilbage til Ebbe Kløvedal Reichs syn på Grundtvig. Bogen lader både den unge Bernhard Plonke og hans far deltage i påskegudstjenesten i Vartov 1867. Og deres reaktioner er helt parallelle med dem Frederik Barfod og Fr. Hammerich har udtrykt i deres respektive øjenvidneskildringer. Nemlig henholdsvis betaget og forskrækket defensiv.

Bernhard skriver i sin dagbog, at denne gudstjeneste var hans sande konfirmation:

"Men det største var at jeg fik set Grundtvig i øjnene, mens han hældte altervinen op. Det var en munter og mild gammel mand, der betragtede mig. Han var ganske klar over, at han allerede havde slået bolden langt, langt uden for banen. Og det var ham en stor fryd at fremture i at bryde

spillereglerne. "Se her knægt!" sagde hans funklende øjne til mig. "Så langt bort fra den slagne vej skal du gå, hvis du for alvor skal mærke og vise alverden, hvad Guds nåde kan udrette." (s.22).

Grundtvig hører i bogen til samme kategori som "det lykkelige Arkadien". Han står for det før-politiske. For eksistentielt mod og menneskelig rummelighed. For ligeværdigt fællesskab. Og for åbenhed oventil.

På skillevejen

Det er den europæiske industrialismes og imperialismes anden og tunge fase, bogen handler om. Bismarck står i bogen som real- og magtpolitikerens par excellence, og den tilsvarende junkertype i Danmark, Estrup, gør ham efter bedste - og ikke ringe evne - kunsten efter.

Det havde Hørup et klart blik for. Han var på det rene med, at en industrialisering kan foregå uden, at der af den grund udvikler sig et demokrati à la det engelske. Det var både den tyske og den russiske udvikling klare eksempler på.

Som demokratiske modkræfter til en sådan modernisering uden demokrati pegede han i Danmark på bønderne, arbejderne og det liberale borgerskab. (Jf. hans tale i Den liberale Vælgerforening 23/11 1888).

Med sine tanker herom gav han et kvalificeret indlæg i den debat, som de tyske historikere efter 2. verdenskrig har ført om årsagerne til Tysklands tragedie. De forstår det tyske demokratis nederlag i 1930'erne som en følge af, at det tyske borgerskab ikke havde formået at erobre den politiske magt i løbet af 1800- og 1900-tallet, sådan som det var sket i de vesteuropæiske demokratier.

I Tyskland var det de østprøjsiske godsejere, storindustrien og højfinansens, der under ledelse af den præjerske statsmagt gennemførte den økonomiske modernisering. Herved opstod den autoritære industristat, som senere skulle gøre nazismen mulig.

I Danmark repræsenterede godsejerne med Estrup en tilsvarende magtelite, og som i Tyskland varetog de sammen med statsbureaukratiet borgerskabets økonomiske interesser. Og de gjorde bygningen af Københavns befæstning til et symbol på en offervillig fædrelandskærlighed og kongetroskab som retfærdiggjorde knægtelsen af demokratiet.

Danmark stod i 1880'erne på en skillevej mellem en tysk og en vesteuropæisk udvikling. Altså mellem en autoritær og en demokratisk moderniseringsproces. Det så Hørup klarere end nogen anden i samtiden. Og det var hans overordnede politiske mål at sikre Danmarks placering indenfor den vesteuropæiske parlamentariske udvikling. Den autoritære vej, kaldte han for "militarisme".

Den folkelige selvhelbredelse

Da Estrup i 1885 hjemsendte folketinget og udstedte provisoriet, fralagde Hørup sig sit ansvar som politiker og opfordrede vælgerne til kun at stole på sig selv.

Efter den første vrede, trættedes bønderne af det politiske livs golde ufremkommelighed. I stedet tog de fat på det, de allerede var begyndt på: De udviklede deres egen modkultur, og de omlagde landbruget fra kornavl til animalsk produktion. Andelsmejerier, højskoler og forsamlingshuse skød op overalt i landet.

"Det udløste nye, menneskelige kræfter, der var så friske, at markedskræfterne bøjede sig for dem. Overalt, hvor venskabet og fællesskabet var stærkt nok til det, blev der bygget og udbygget og indviet." (s.174).

“Da høsten var i hus i 1885, rullede der en bølge af forsamlingshusbyggeri hen over Danmark. Hver landsby med respekt for sig selv skulle have et hus, hvor det lige-værdige fællesskab kunne trives, feste og tale til bunds om egnens og samfundets anliggender.

Andelsforetagendernes antal og udbytte voksede stadig. Og på de højskoler, hvor forstanderen ikke var bange for Estrup og Scavenius mødtes unge og ældre fra landets egne og sammenholdet blev stille og roligt stærkere. Folk begyndte at regne med hinanden - og ikke kun med penge og med det, der stod i aviserne.

Den begyndte på landet, den folkelige selv-helbredelse.”

I København vandt Hørup og brandesianerne terræn med oprettelsen af Politiken, organet for det liberale borgerskab, som så småt var ved at opstå i opposition til godsejerne og det statslige bureaukrati.

Og da smedesvendene og maskinarbejderne blev lockoutede i den hidtil største arbejdskamp i Danmark, førte det til forhandlinger med arbejdsgiverne. *“Det var begyndelsen til det moderne organiserede arbejdsmarked.”* (s.371).

Ebbe Kløvedal Reich: Tilbage til rødderne

For nylig er Ebbe Reich til manges bestyrtelse igen trådt ind i det radikale parti. Han gør det prøvende, skridt for skridt. Men det passer ham fint, at partiet igen har fundet sin plads med socialdemokratiet. Hans sidste politiske manifest er for nylig udkommet i en bog med den hørupske titel: *“Del jer efter anskuelser!”*

Et endnu større chok for hans hidtidige fæller i 2. juni-bevægelsen er det imidlertid, at han nu går ind for en europæisk forfatning med to parlamentskamre med reelle beføjelser. Men for ham er det den nødvendige konsekvens af, at vi nu engang er kommet med i EU. Nu skal kampen for demokrati og folkelighed også føres der.

Det er i denne kamp, som har sin egentlige front bag den traditionelle venstre-højre konfrontation, at vi skal søge Ebbe Reichs afgørende demokratiske engagement. Og her skal både Grundtvig og Hørup med. For mens Grundtvig i Reichs livsanskuelsesmæssige husholdning står for det lykkelige Arkadiens før-politiske værdier og ressourcer, så repræsenterer Hørup med sin demokratiopfattelse et af gørende politisk forbillede for ham. Hermed har han givet et spændende bud på, hvordan inspirationskraften fra disse to meget forskellige folkeopdragere fra forrige århundrede kan tænkes sammen og give folkelig modstandskraft mod managementkulturens snigende fordummelse.

En af de kvindelige hovedpersoner i "Morgendagens mand" er Hørups kusine og nære veninde, Henriette Steen. Hun var lærer på Hindegade skole og indtog en markant stilling i tidens kvindebevægelse. Pia Sigmund har fundet et billede af hende, og det benytter jeg lejligheden til at bringe. Det er taget under et besøg i Norge først i 1870erne. Det er derfor hun er iført norsk folkeklædning.